

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/11/fodor-richard-kojanitz-laszlo-trianon-jelentosegenek-megitelese-a-kozepiskolas-diakok-koreben-11-03-03/>

„Trianon 100” a Történelemtanításban

Fodor Richárd – Kojanitz László

Trianon jelentőségének megítélése a középiskolás diákok körében

100 éves a trianoni szerződés. A történészek számos olyan tudományos és ismeretterjesztő munkát írtak, amelyek új perspektívákból mutatták be a szerződést és annak magyarországi következményeit. Ugyanakkor Trianon iskolai oktatásának kérdéseit nem vizsgálták. A Magyar Történelmi Társaság Tanári Tagozatának kutatócsoportja megkísérelte feltárni, hogy miként jelenik meg Trianon a középiskolások történelmi tudatában. 2020 tavaszán kérdőíves kutatási eszközt fejlesztettek és próbáltak ki, amely ezt a problémát is érintette. Az első tapasztalatok és módosítások után elvégzett kérdőíves vizsgálat eredményeit feldolgozták, elemezték és összesítették. A tanulmány e kutatás legfontosabb eredményei közül azt mutatja be, miként látják a diákok a középfokú történelemtanulás fontosságát, illetve hogy mely eseményeket gondolják a magyar történelem legjelentősebb eseményeinek, s ebben az összefüggésben hogyan jelent meg Trianon a tanulók válaszaiban.

Bevezető

2020 tavaszán online kérdőíves kutatást végeztünk a Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata támogatásával 11. és 12. évfolyamos diákok körében.¹ A kutatás elsősorban a tanulók történelmi tudatának megismerésére irányult. Szerettünk volna minél többet és minél többféle szempontból megtudni arról, hogy a mai 17-18 évesek hogyan gondolkodnak a múltban történtek jelentőségéről és ezek jelenünkre gyakorolt hatásairól. E tanulmány azt mutatja be, hogy a középiskolások válaszaiban mekkora súllyal és milyen formában jelent meg Trianon témája.

A kérdőívet kitöltő középiskolások száma és összetétele

A középiskolás tanulókat célzó felmérésünk több komponensből állt. A kutatás előkészítő szakaszában két online mérőeszközt fejlesztettünk, amely az előzetes pilot vizsgálatot követően egy internetes linken keresztül vált elérhetővé 2020 májusában. Az első kérdőív általános történelmi tudatra vonatkozó része mellett egy részletesebb kérdőív is készült, amely különböző helyzetekben mérte fel a tanulói történelmi gondolkodás sajátosságait. A szituációkon alapuló kérdőívet összesen 73 diák töltötte ki. Viszonylag magas számnak tekinthető ez, azt is figyelembe véve, hogy számos kérdés esetében hosszabb-rövidebb szöveges választ is kértünk tőlük. A válaszadók 66,7 %-a volt lány, 82,7%-a négyosztályos

Fodor Richárd – Kojanitz László: Trianon jelentőségének megítélése a középiskolás diákok körében

köznevelési intézményben, 81%-a állami fenntartású intézményben tanult. A diákok a középiskolai tanáraik révén szereztek tudomást a kérdőívről, és a kitöltés nem volt kötelező a számukra. Az anonimitás minden tekintetben biztosított volt. A minta nem tekinthető reprezentatívnak, a kutatás eredményei azonban így is alkalmasak lehetnek egy előzetes kép kialakításához arról, miként viszonyulnak a diákok a múltban történt eseményekhez.

A kérdőíven adott válaszaik szerint 73%-uk szereti, vagy nagyon szereti a történelmet (4/5/6 érték a 6 fokú Likert-skálán), ugyanakkor csak 46%-uknak volt jeles osztályzata az előző félév végén történelemből. A történelem megismerését 72% inkább hasznosnak/hasznosnak/nagyon hasznosnak tartja. 64% szerint a történelem izgalmas, nagyjából azonos arányban 68% inkább élvezi, vagy nagyon élvezi (4/5/6) a történelemórákat, viszont csak 52% (4/5/6) szeret aktívan részt venni a történelemórán. A személyes motivációval kapcsolatban a válaszadók 47% -át a családja története miatt érdekli, vagy különösen érdekli a történelem (4/5/6).

Meglepő eredmény, hogy habár a múltból levont következtetéseket 59% tartja fontosnak (4/5/6), csak 21% (4/5/6) szerint segít eligazodni a történelem a mindennapi életben, tehát a tanulók távolinak érzik a történelmi múltat, nem feltétlen találnak kapcsolódási pontokat a jelen aktualitásaihoz.

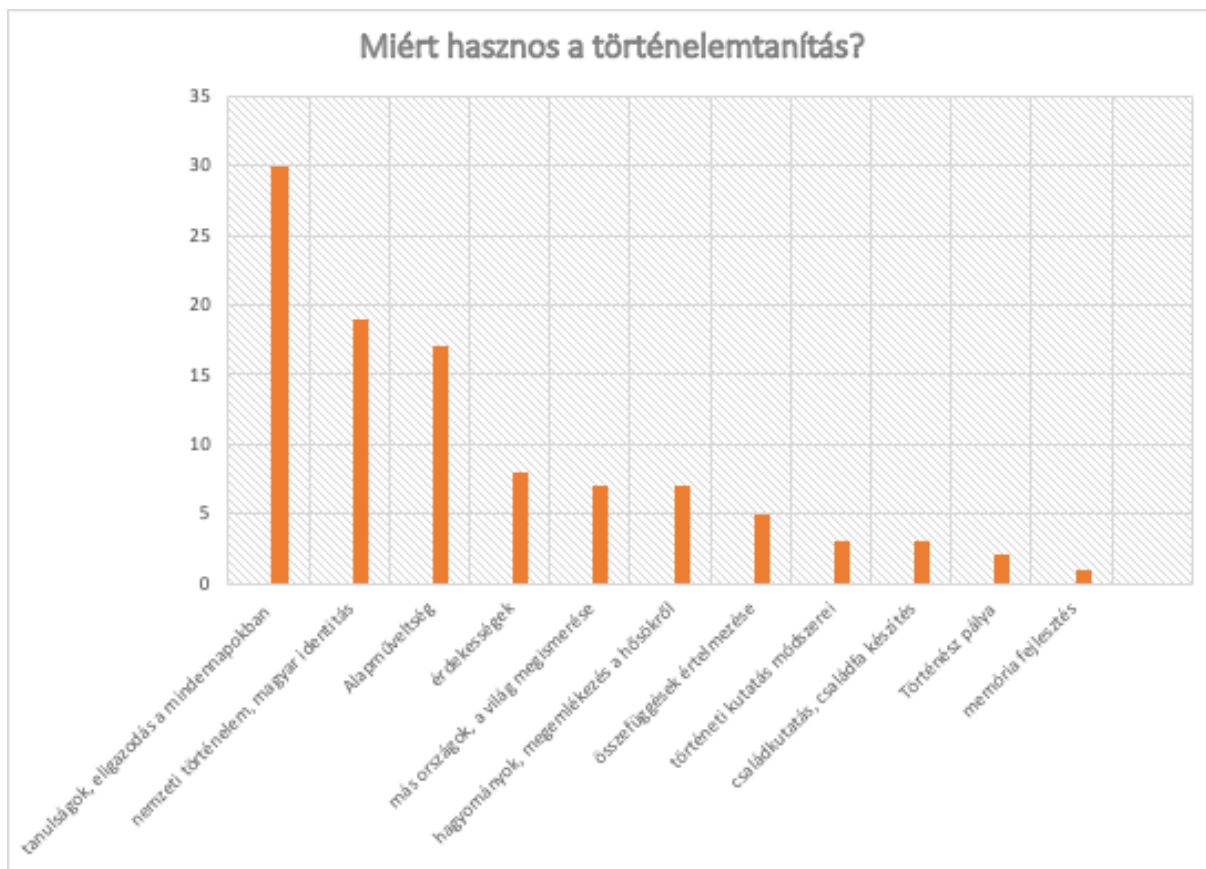
A történelemtanítás megítélése

Azt is megkérdeztük tőlük, hogy véleményük szerint jó-e, hogy a történelem kötelező tantárgy a középiskolákban. A tanulók nagy többsége, 80%-a hasznosnak ítéli a kötelező történelemtanítást, amelyet több jelentésszféra, összesen 11 összekapcsolódó érvtípussal indokoltak. Ezek közül a hat legjelentősebb a legtöbb megfogalmazásban azonosítható volt. A diákok szerint a történelemtanítás legnagyobb haszna a „múlt tanulságainak levonása”. A történelemtanítás mellett érvelő diákok 50%-a válaszában kiemelte a történelmi múlt eseményeinek jelenbeli és jövőre vonatkozó reflexióját, álláspontjuk szerint fontos és célravezető a történelem megismerése, mert segítségével elkerülhetők a múlt hibái, háborúi, tévedései. Ez az eredmény árnyalja a diákok általános történelmi tudatáról kirajzolódott képet, amely szerint a történelem kevesek (21%) szerint segít eligazodni a jelenben. Elképzelhető, hogy az „eligazodás” kifejezés volt nehezebben meghatározható számukra.

Szintén gyakran szerepelt a válaszokban a magyar történelem megismerése és a nemzeti identitás kialakításának fontossága. Harmadikként a történelmi tájékozottság általános műveltségi szerepét hangsúlyozták a diákok (28%). Szintén több válaszban szerepelt a történelem izgalmas, érdekes megítélése, illetve a nemzeti identitáshoz fűződő magyar hagyományok ismerete, ápolása és tisztelete (12%). A fennmaradó válaszok további érveket állítottak a történelemtanítás támogatására, amelyek között szerepeltek a (történelmi) kutatás módszereinek megismerése, a történészpályát tervezők felkészítése és a családkutatással, családfakutatással kapcsolatos ismeretek elsajátítása.

A diákok összességében a múlt tanulságait és összefüggéseit, a magyar és nemzetközi történelem és hagyományok ismeretének hasznosságát, és az elsajátítható módszereket sorolták fel a kötelező történelemtanítás melletti érvekként.

1. ábra: Tanulói érvek a történelemtanítás fontossága mellett

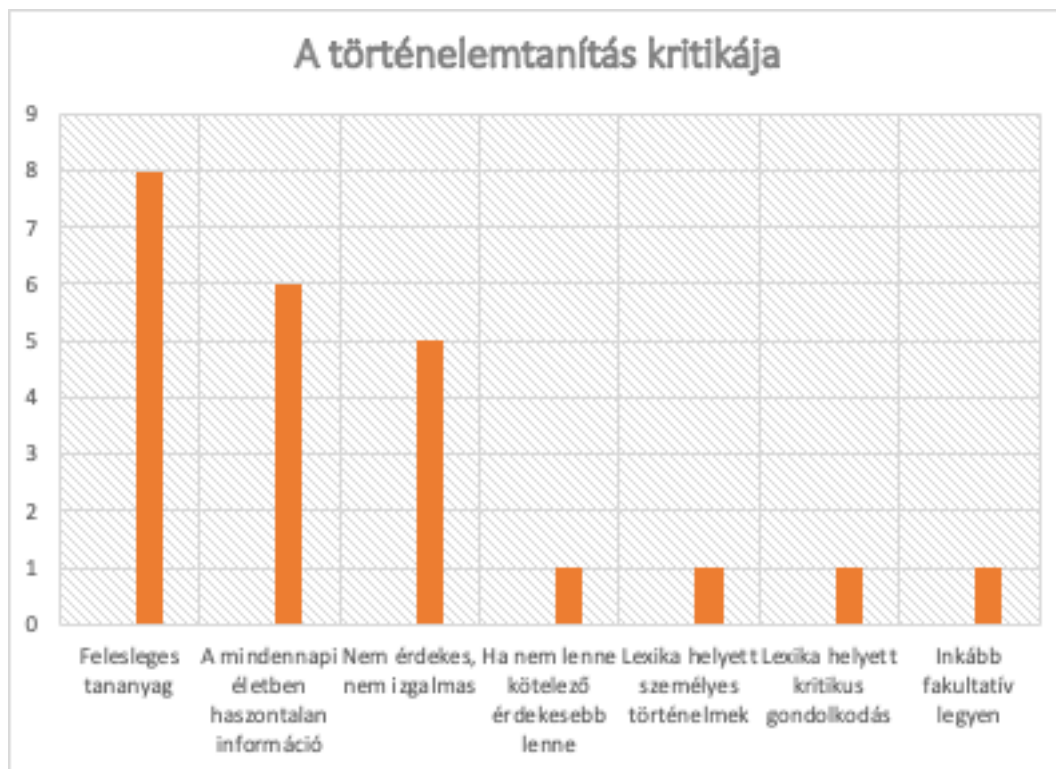

A diákok egy része (20%-a) nem értett teljes mértékben egyet a történelem kötelező középiskolai tanításával. A válaszadók 11%-a ezen belül feltételesen támogatta a kötelező történelmet, vagy ellenzőikhez hasonlóan kritikával illette.

Leggyakrabban (8+2 válaszban) a történelmi tényanyag, azaz a kerettantervi fogalmak, évszámok, személyek és topográfiai elemek nagy számát, a „lexikai tudás” meghatározó arányát kritizálták. Ezen túl pedig megjelentek a támogató érvekkel ellentétes vélemények is, a mindennapokban haszontalan tudás, az unalmas órák és a személyes történelmek, illetve a kritikus gondolkodás hiánya. A diákok gyakran felmerülő, a közbeszédben is jelen lévő hiányosságokra reflektálnak, illetve saját tapasztalataikat osztják meg. Ugyanakkor érdekes pont az ismét felmerülő múltból kialakított jelenbeli reflexió hiánya, a diákok egy része nem lát kapcsolatot a történelem és a „világ működése” között. Az alábbi esetben kifejezetten jól látható a kapcsolat hiánya:

[...] *Történelmet is úgy kellene tanítani középiskolában, hogy sokkal inkább már állampolgári ismeretek legyen, mint egy állandó ismételtetése a múltnak. Igen, elismerem, hogy fontos a múlt ismerete, de fiatal korban lehet, hogy fontosabb lenne megtanulni azt, hogy milyen módon működik a világ. Milyen a politika, milyen a gazdaság.*

2. ábra: A történelemtanítás tanulói kritikája

A kutatáshoz használt kérdőív bemutatása

A *Múlt és jelen II.* című kérdőív² két részből állt. Az első részben feleletválasztós kérdések szerepeltek arról, hogy a diákok melyik évfolyamon és milyen intézménytípusban tanulnak, mely tantárgyakat kedvelik, milyen eredményt értek el történelemből, illetve hogy mi jellemzi a történelemtanuláshoz való viszonyukat. A kérdőív második részében már szöveges válaszokat kellett írniuk. E feladatokat és kérdéseket különböző szituációkkal kapcsoltuk össze. Úgy gondoltuk, hogy egy valóságos élethelyzet elképzelése segítséget és ösztönzést adhat a kérdések minél tartalmasabb megválaszolásához, és jobban felszínre hozhatja azt, amit ezekről a diákok valóban gondolnak. Például ahelyett, hogy azt kérdeztük volna a diáktól, hogy mit tart a magyar történelem legkiemelkedőbb eseményének, inkább azt kérdeztük, hogy egy nemzetközi diáktalálkozón a magyar történelem mely eseményét mutatnák be külföldi diákoknak.

A diákok Trianonról alkotott képének szempontjából a következő kérdésekre adott válaszaikat vizsgáltuk meg tüzetesen.

- Egy nemzetközi diáktalálkozón arra kérnek, mutasd be a magyar történelem egyik eseményét a külföldi diákoknak.
Melyik eseményt választanád?
Miért éppen ezt az eseményt mutatnád be?
Írd le (3-5 mondatban), amit mindenképpen elmondanál erről a magyar történelmi eseményről! Úgy fogalmazd meg, mint ahogy a külföldi diákoknak mondanád el!*
- Egy vitában veszel részt arról, hogy milyen hatással volt a 20. század a jelenkorra.*

Fodor Richárd – Kojanitz László: Trianon jelentőségének megítélése a középiskolás diákok körében

Milyen példát (eseményt, személyt, változást, művet, vagy felfedezést) választanál ahhoz, hogy elmondd a saját véleményed erről?

Írd le röviden (3-5 mondatban), szerinted milyen hatással volt az általad választott esemény a jelenkorra!

3. Arról beszélgetsz egy barátoddal, hogy mik az okai a múltból kialakuló vitáknak? Válassz ki három magyar történelmi példát (pl. esemény, korszak, személy), amely körül történelmi viták zajlottak vagy zajlanak!

4. Arról beszélgettek egy társaságban, hogy kinek milyen hiányérzete volt a történelemtanulás során.

Melyik az a történelmi téma, amiről többet szeretnél volna megtudni arról, amit a történelemórán megismerhettél?

Miért érdekel ez a téma téged?

A történelmi tanulmányaidon (történelemórán, tankönyveken) kívül honnan vannak ismereteid erről?

Miért és hogyan mutatná Trianont a külföldi diákoknak?

1. táblázat: A bemutatásra kiválasztott események eloszlása

Az 1848-49-es szabadságharc	17	újkor
Trianoni békeszerződés	10	jelenkor
Honfoglalás	10	középkor
Az 1956-os forradalom	7	jelenkor
A magyar államalapítás	4	középkor
A dualizmus korszaka	3	újkor
Az első világháború	3	jelenkor
Az Osztrák-Magyar Monarchia létrejötte	3	újkor
Egri vár ostroma	3	újkor
Nándorfehérvári diadal	3	középkor
IV. Béla uralkodása	2	középkor
Mohácsi csata	2	középkor
A Fidesz trónra jutása	1	jelenkor
A reformkor	1	újkor
Holokausz	1	jelenkor
Mária Terézia és II. József uralkodása	1	újkor
Rákóczi szabadságharc	1	újkor
Törökök kiűzése Magyarországról	1	újkor

Legtöbben az 1848–49-es szabadságharcot, a trianoni békeszerződést, a honfoglalást és az 1956-os forradalmat választották olyan eseménynek, amelyet leginkább bemutatnának külföldi diákoknak. E négy esemény az összes választás 57%-át tette ki. Ezekon kívül többen is választották még az államalapítás és a dualizmus korszakát, illetve a török elleni harc eseményeit.

A diákok 40%-a újkori eseményt vagy témát jelölt meg, a középkori és jelenkori témák pedig 30-30%-ban mutathatók ki a válaszokból. A korszakok áttekintése alapján elmondható,

Fodor Richárd – Kojanitz László: Trianon jelentőségének megítélése a középiskolás diákok körében

hogyan nem érvényesül a XX. század, a jelenkor túlsúlya, a diákok válaszaival közel kiegyensúlyozott fókuszot mutatnak az újkor 10% százalékos előnyével.

A tanulók 12%-a trianoni békeszerződés aláírását választotta. Az eseményt a kitöltők 2/3-a egyszerűen Trianonként nevezi meg, egy esetben békediktátum, illetve szintén egyszer béke és békeszerződés szerepel a megfogalmazásokban. Az első világháborút lezáró békeszerződés aláírása tehát nem egy a sok nemzetközi paktum közül, fontos emlékezeti helyként³ jelenik meg a tanulók történelmi gondolkodásában.

Azt is megkérdeztük a diákoktól, hogy miért éppen az általa kiválasztott eseményt mutatná be. A következő szempontok jelentek meg ezekben az indoklásokban: okot ad a nemzeti büszkeségre; jellegzetes; jelentős siker; jelentős bukás, tragikus esemény; történelmi példa; különleges vagy érdekes; fejlődést hozott; jelentős esemény volt, jelentős hatása volt, a jelenre is hatással van, gondolkodásra és vitára ingerlő, elég háttérismerete van hozzá, be akarja mutatni magyar nézőpontból; ismert a külföldiek körében is, a családját is érintette.

A trianoni béke esetében a jelentőség, a példaszerűség, és a tragikus bukás szempontjai fordultak elő leginkább a válaszokban:

„Gyönyörűen prezentálja egy nemzet bukását, azt, hogyan válik egy ország (a világon egyedülként) önmagával határossá.”

„Mert szerintem ez a magyar történelem egyik legnagyobb csapása.”

„Mivel ez a legfontosabb történelmi eseménye a modernkori Magyarországnak.”

Többen is az esemény jelentőségét a jelenre gyakorolt hatásával indokolták:

„Mivel Magyarország jelene szempontjából fontos történelmi esemény”

„A magyar nemzet talán legfájóbb múltbéli eseménye mely mai napig egy traumát okoz sok magyarnak.”

„Sok mindent elmagyaráz a mai magyarságról.”

Az indoklásokban leginkább Trianon esetében jelent meg a magyar nézőpont bemutatása is:

„Fontos, hogy tudják mi történt Magyarországgal.”

„Mert sokan nem tudják, hogy milyen igazságtalanság érte hazánkat. És nem csak a területek elvesztése miatt, hanem legfőképpen a magyar többségű területek elvesztése miatt.”

Azt is kértük, hogy a válaszadók röviden (3-5 mondatban) írják is le, mit mondanának el az általuk kiválasztott magyar történelmi eseményről a külföldi diákoknak.

A diákok viszonylag kevés történelmi fogalmat, topográfiai elemet és személyt említenek a Trianonról szóló írásokban.

A Trianonról író tanulók közül csak ketten említettek meg összesen három magyar történelmi személyt (Tisza István miniszterelnök és a békeszerződést aláíró államtitkár, Bernárd Ágoston és Drasche-Lázár Alfréd nevét). A válaszokban nem szerepelnek sem külföldi, sem magyar politikusok esetleges bűnbakként.

Csak hat esetben jelennek meg topográfiai fogalmak (a témát adó Magyarország /Magyar Királyság mellett). Csak egy tanuló nevesítette az elcsatolt területeket (Erdély,

Fodor Richárd – Kojanitz László: Trianon jelentőségének megítélése a középiskolás diákok körében

Felvidék), a többiek az elveszített régiók pontos megnevezése helyett az arányok jelentőségére koncentráltak. Minden érvelés tartalmazza a veszteséget, a területeket nyolc, a lakosságot hét, az infrastrukturális károkat két tanuló nevesíti. A válaszokban hat történelmi fogalom jelenik meg, amelyek egy része a veszteségre (vasúthálózat, telefonhálózat, infrastruktúra) másik része a háborúra vonatkozik (totális háború, antant, propaganda). Utóbbiak mindegyike szerepel a történelem kerettantervben.

Magyarország említésekor egy kivétellel minden diák alkalmaz legalább egyszer többes szám első személyű személyes névmásokat, alanyi személyragokat és birtokos személyjeleket, azaz az országot a "mi" közösségével helyettesítik („elvesztettük, magyarjaink”). Hat esetben beszélnek objektívebben Magyarországról, amely során a nemzettel kapcsolatos eseményeket egyes szám harmadik személyben mutatják be („Magyarország elveszítette”, „veszteséget szenvedett”), míg 13-an közösséget vállalnak a nemzet száz évvel korábban élt tagjaival, olyan kifejezéseket használva, mint a „rosszabbul jártunk, szomszédaink, magyarjaink”. A két megfogalmazás közötti különbség talán jelentéktelennek tűnhet, ugyanakkor további vizsgálatot igényelhet, hogy ezen kifejezések mögött található érték- vagy érzelmi alapú összefüggés.

A válaszokban a háborús bűn és bűnösség kérdése is felmerül. A bűnösség vagy felelősség hiánya, hátrítása a válaszok 2/3-ban jelenik meg. Egy esetben a Magyar Királyságot a békekonferencia szemszögéből "bűnös népnek" nevezi egy diák, míg a kisantant országait „beavatottak”-nak tartja, akik örként szolgálnak a magyarokat sújtó büntetésre büntetés során. A vesztesek és győztesek, beavatottak és bűnösök dichotómiája jelenik meg ebben a gondolatmenetben, amely egyfajta egyszerűsített sémán, mítoszon, vagy akár összeesküvés-elméleten alapuló történelmi gondolkodást mutat. Szintén a bűnösséghez kapcsolódik a Monarchia „megalázása” kifejezés a büntetés súlyosságának hangsúlyozására. Harmadikként pedig egy diák írása Németországot tekinti háborús "főbűnösnek", míg egy esetben a békediktátumot nevezi büntetésnek.

A válaszokban egymással párhuzamosan kirajzolódó történelmi narratívák bemutatására nem találtunk példát. A határon túli magyarság nézőpontja jelenik meg egyedülként a szigorúan vett magyar országhatárokon túl, ugyanakkor ezek a történelmi közösségek szintén a magyar nemzet részei, a történelmi szituációról alkotott képben a magyarság nézőpontjához tartoznak.

A feladatok nem koncentráltak a magyar szempontok megfogalmazására, épp ellenkezőleg, megjelent bennük a nemzetközi kontextus és a vitás kérdések bemutatásának igénye is, ugyanakkor a válaszokban nem tükröződik a magyartól eltérő nézőpontok mérlegelésének nyoma. A tanulók tehát nem helyezkednek bele sem a békekonferencia döntéshozóinak, sem a szomszédos közép-európai kisantant államainak nézőpontjába. Nem tárják fel a mögöttes érdekeket és indokokat, okokat és következményeket, sérelmeket és nyereségeket, amelyek meghatározzák a történelmi konfliktus másik oldalát, a háborúban résztvevő számtalan szomszédos és távolabbi közösség narratíváit. Érvelésükben és megfogalmazásaikban nem érvényesül a kauzalitáson és multiperspektivitáson alapuló hosszú idő óta didaktikai célként tűzött szemlélet, helyette a nemzeti narratíva kap hangsúlyos szerepet.

Összegzés

A kérdőív eredményeiből és a diákok által leírtakból arra lehet következtetni, hogy a trianoni békeszerződés problematikája sok középiskolai tanuló történelmi tudatában hangsúlyosan jelen van. Jelentős szerepet tulajdonítanak neki a magyar történelem alakulásában és a jelen viszonyainak megértésében is. Az eseményről őrzött legfontosabb attribútumok a veszteségek és következmények bemutatása.

ABSTRACT

Fodor, Richárd – Kojanitz, László

Assessing the historical significance of Trianon among high school students

The treaty of Trianon is 100 years old. Numerous scientific and informative publications have been written by Historians introducing new perspectives of the treaty and its consequences in Hungary, however the didactic angle of students in the educational system has not been investigated. The research group of the Hungarian Historical Society Teachers' Division has made an attempt at discovering the role of Trianon in the historical consciousness of secondary school students. During the spring of 2020 a survey type research tool was developed, and a pilot test was conducted. After the first experiences and modifications several schools were approached with the research tool and the results were coded, analysed and synthesised. The most significant outcomes of the study include the role of History in the everyday life of students, the importance of secondary level history teaching, the evaluation of historical events, persons, concepts and the relevance of Trianon in the students' minds.

JEGYZETEK

¹ A tanulói történelmi tudás kutatása:

<https://tanaritagozat.tortnelmitarsulat.hu/hir/51/A+tanul%C3%B3i+t%C3%B6rt%C3%A9nelmi+gondolkod%C3%A1s+kutat%C3%A1sa> (Letöltés: 2020. okt. 4.)

² Múlt és jelen II. https://docs.google.com/forms/d/1M-aN6QkMOY6IIF8XT8hu3ay-7Othe3J-zcC4kqBsr0E/viewform?edit_requested=true (Letöltés: 2020. okt. 4.)

³ NORA, Pierre (2009): *Emlékezet és történelem között*. Válogatott tanulmányok. Atelier könyvtár, Napvilág Kiadó, Budapest.